

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію Рудюк Тетяни Вікторівни з теми: **«Теоретико-методичні засади формування ключових компетентностей учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики)»**,

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова) Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2021.

Пріоритетним напрямом сучасної освітньої політики України є комплексна модернізація освіти, спрямована на розвиток особистості, формування в учнів творчої ініціативи, самостійності, мобільності. У цьому контексті все більшої актуальності набуває реалізація компетентнісного підходу.

Значний потенціал містить компетентнісний підхід у навчанні української мови, оскільки саме мова є продуктивним засобом досягнення успішності людини. Переорієнтація на компетентнісний підхід забезпечує посилення прикладного характеру мовної освіти, що уможливорює використання теоретичних знань як практичного засобу пояснення явищ і розв'язання проблем, застосування досвіду успішних дій у конкретних ситуаціях, переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі

З огляду на це, як правомірно зазначає дисертантка, проблема формування ключових компетентностей учнів закладів загальної середньої освіти в процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики) набуває виняткової актуальності, оскільки через виражальні й ресурсні можливості лексики української мови, родинної зокрема, у здобувачів освіти формуються мовні, мовленнєві, комунікативні вміння й навички, світоглядні позиції, правила спілкування, міжособистісної взаємодії на засадах рівноправного партнерства.

Дисертація ґрунтується на основних положеннях чинних законодавчих і нормативних документів, концепцій, зокрема Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. З огляду на зазначене вважаю, що тема дисертації Т.В. Рудюк актуальна, суспільно й науково важлива.

Роботу добре структуровано, п'ять розділів загалом пов'язані внутрішньою логікою й послідовністю викладу матеріалу. Список використаних джерел містить 562 найменування, із них 18 – іноземними мовами. Задля ознайомлення зі змістом та результатами наукового дослідження на початку дисертації подано анотації двома мовами (українською, англійською), де дисертантка стисло представила основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни. Наприкінці анотації наведено ключові слова, що відповідають основному змістові наукової праці й відбивають тематику дослідження.

Вивчення рукопису тексту дисертації, автореферату, оприлюднених публікацій Т.В. Рудюк переконує, що авторський підхід до дослідження обраної теми можна схарактеризувати як міждисциплінарний і багатоаспектний. На нашу думку, теоретичні засади дослідження є переконливими. Ключові положення дисертації ґрунтуються на законодавчих і нормативних документах

про освіту та мовну освіту, філософських, лінгвістичних, психолого-педагогічних, лінгводидактичних дослідженнях.

Сім дослідницьких завдань дисертантка виконувала, застосовуючи доцільні для наукового пошуку теоретичні, емпіричні, статистичні методи.

Зміст дисертації охоплює основні аспекти теми дослідження. Науковий і творчий задум автора та етапи реалізації його повною мірою представлені у вступові.

У I розділі дисертації – «Теоретичні основи формування ключових компетентностей учнів 10-11 класів у процесі навчання лексикології української мови» – усебічно досліджено генезу методики навчання лексикології української мови в закладах загальної середньої освіти; на підставі критичного аналізу наукових праць обґрунтовано лінгвістичні, психологічні та психолінгвістичні засади формування ключових компетентностей учнів 10-11 класів профільного рівня; з'ясовано семантичне наповнення базових понять дослідження: *«родинна лексика»*, *«освітньо-виховний потенціал родинної лексики»*, *«ключові компетентності учнів»* та уточнено зміст базового поняття *«формування ключових компетентностей учнів старших класів (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики)»*.

Узагальнення наукових підходів до обґрунтування лінгводидактичних засад навчання лексикології української мови дало змогу дослідниці виокремити низку принципів (загальнодидактичних і специфічних), форм, методів, засобів, комплекс яких забезпечує продуктивне формування ключових компетентностей учнів старших класів.

Поділяємо наукову позицію дисертантки, що сьогодні важливо акцентувати увагу на дослідженні родинних номінацій у їхньому етнокультурологічному контексті; вихованні поваги, вмінні проводити відповідні аналогії, примножувати й оберігати традиційні цивілізаційні здобутки. Це стало спонукою до відбору дидактичного матеріалу відповідної тематики.

Логічно вмотивованим вважаємо другий розділ – «Етнопедагогічні засади навчання лексикології української мови на матеріалі родинної лексики в старших класах профільного рівня», – у якому проаналізовано проблему навчання родинної лексики в контексті досліджень етнопедагогіки; належним чином розкрито етнокультурний потенціал родинної лексики в сучасному освітньому просторі; різноаспектно схарактеризовано родинну лексику як дієвий засіб формування ключових компетентностей учнів старших класів профільного рівня. Вивчення етнопедагогічних засад родинного виховання в ретроспективі уможливило висновок, що використання етнокультурних відомостей є доцільним на уроках української мови в старших класах для збагачення словникового запасу учнів, комунікативно доречного застосування родинної лексики в мовній практиці, формування стійких позитивних асоціацій щодо дотримання українських традицій, звичаїв, культури спілкування з рідними та близькими. Систематична робота з етнокультурними (сорочка, оберіг, вода, криниця, земля, рушник тощо) збагачує учнів інформацією про традиції, звичаї, побут українського народу, сприяє формуванню ключових компетентностей старшокласників.

Третій розділ дисертації присвячено аналізу змісту навчально-методичного забезпечення з української мови для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень); описові підходи до організації освітнього процесу для учнів 10-11 класів у проєкції формування ключових компетентностей на уроках вивчення лексикології української мови; характеристиці принципів навчання лексикології української мови на матеріалі родинної лексики; висвітленню вузлових аспектів організації навчання лексикології української мови на засадах інтеграції.

Особливої уваги заслуговує ґрунтовний аналіз чинних програми й підручників. Це дало змогу дисертантці дійти цілком аргументованого висновку, що сучасні соціальні запити й виклики актуалізують потребу в розширенні змістового діапазону підручників, передусім за рахунок збільшення кількості вправ і завдань, спрямованих на формування ключових компетентностей здобувачів освіти.

У четвертому розділі на підставі системного аналізу схарактеризовано методи навчання української мови в контексті досліджуваної проблеми як лінгводидактичну категорію; описано систему вправ і завдань з лексикології української мови; розроблено стратегію організації самостійної роботи старшокласників; визначено критерії, показники та рівні сформованості ключових компетентностей учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики).

Як і належить дисертаційним працям з теорії й методики навчання (українська мова), значне місце відведено експериментальній роботі. У п'ятому розділі – «Експериментальна перевірка методики формування ключових компетентностей учнів 10-11 класів на уроках української мови в процесі вивчення лексикології (на матеріалі родинної лексики)» – дослідниця сформулювала концептуальні засади проведення експериментального навчання, описала зміст і структуру програми експериментального навчання; перебіг його.

Надані результати, на нашу думку, переконливі і підтверджують висунуту дисертанткою гіпотезу.

Загальні висновки скорельовані зі змістом сформульованих у вступі завдань і матеріалами кожного з розділів, їх можна вважати вірогідними й ґрунтовними, що забезпечено вмілим використанням прикладних наукових досліджень, сучасних засобів і методик проведення аналізу результатів дослідного навчання, достатньою кількістю статистичної інформації.

Наукова новизна роботи зумовлена як новизною об'єкта дослідження: процес навчання формування ключових компетентностей учнів на уроках української мови докладно в українській лінгводидактиці не описано, так і розробленням авторської методики формування ключових компетентностей у старшокласників закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики). Крім того, новизну роботи визначають і наукові результати, здобуті в процесі розв'язання конкретних завдань дослідження.

Практична цінність здобутих результатів полягає в можливості їх застосування в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. Методичні рекомендації, навчально-методичні матеріали (система вправ,

завдання до текстів), що містяться в дисертаційній роботі, можуть бути використані для вдосконалення змісту навчальних програм з української мови, підручників і методичних посібників, у створенні електронних курсів з української мови для профільних класів, а також на заняттях із методики навчання української мови, у системі післядипломної педагогічної освіти.

Матеріали дисертаційної роботи пройшли достатню апробацію на міжнародних і всеукраїнських конференціях, а теоретичні і практичні аспекти дослідження докладно висвітлено в достатній кількості опублікованих праць.

Отримані здобувачкою результати відповідають паспорту спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Результати експериментального навчання, представлені в п'ятому розділі, дають підстави стверджувати, що розроблена методика формування ключових компетентностей у старшокласників закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики) є оптимальною й перспективною.

Найбільш суттєвими і важливими здобутками, що одержані Т.В. Рудюк особисто й характеризують новизну її дисертації, є такі результати: розроблення й експериментальна перевірка методики формування ключових компетентностей в учнів 10-11 класів у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики), яка ґрунтується на: загальнодидактичних, лінгводидактичних принципах навчання української мови в закладах загальної середньої освіти профільного рівня та специфічних принципах навчання лексикології української мови; врахуванні лінгвістичних, психологічних, психолінгвістичних та лінгводидактичних чинників у навчанні лексикології української мови на матеріалі родинної лексики; реалізації в освітньому процесі сучасних підходів: особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, комунікативного, контекстного, словоцентричного, текстоцентричного, дослідницького та соціокультурного; запровадженні методичної підтримки розвитку процесів усвідомлення значущості родинних номінацій, особливостей їхнього уживання та впливу на специфіку родинної взаємодії в контексті досліджуваної проблеми шляхом опису історико-культурологічних коментарів до національно-культурних лексем, проведенні етнолінгвістичних досліджень та виконанні запропонованої системи дотекстових та післятекстових завдань етнокультурного спрямування; врахуванні здобутих учнями знань на уроках української мови та інших шкільних предметів; формуванні в старшокласників самоосвітніх умінь і навичок, зокрема вмінь самостійно переносити знання в нові навчальні й життєві ситуації, що відповідає вимогам компетентнісного підходу. Методично доцільною й самобутньою є розроблена дисертанткою система компетентнісно спрямованих вправ із лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики) для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень). Робота містить значний обсяг корисної інформації для організації навчання лексикології в старших класах профільного рівня в умовах сучасної школи.

Результати теоретико-експериментальної роботи Т.В. Рудюк, а саме: наукова новизна, висновки, методичні рекомендації – достовірні, що підтверджено в процесі наукового дослідження засобами різноманітних загальнометодологічних, загальнонаукових і специфічних методів,

статистичними даними педагогічного експерименту, узгодженістю з відповідними положеннями законодавчих і нормативних документів. Констатуємо, що проведене дослідження досягло своєї мети, про що свідчить визначена авторкою його новизна і практична значущість, доведена перебігом експериментальної роботи.

Оцінюючи загалом позитивно дисертаційну роботу Т.В. Рудюк, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання:

1. На нашу думку, робота перевантажена етнопедagogічними, лінгвокультурологічними відомостями про родину, роль матері, батька, родинні свята, які тільки опосередковано стосуються досліджуваної проблеми. (підрозділи 1.2 «Лінгвістичні засади формування в учнів старших класів української етнокультури в процесі вивчення родинної лексики»; 2. 1. «Навчання родинної лексики української мови як етнопедagogічна проблема», 2.2 «Етнокультурний потенціал родинної лексики в сучасному освітньому просторі»).

2. У підрозділі 1.3 не варто було акцентувати на описові вікових особливостей здобувачів освіти. Доцільніше було б розкрити психологічні засади формування ціннісних мотивів учіння, креативності, самостійності здобувачів освіти.

3. У підрозділі 4.1 доцільно було подати критерії аналізу навчально-методичного забезпечення, а також визначити кількість компетентісно орієнтованих вправ і завдань, спрямованих на формування виокремлених у дослідженні ключових компетентностей, в альтернативних підручниках української мови (профільний рівень).

4. Задля поліпшення зорового сприйняття доцільно було б у п'ятому розділі представити графічну модель організації експериментального навчання. Це дало б змогу відразу побачити хронологічні межі, мету, зміст етапів, домінуючі методи, прийоми, засоби навчання.

5. У контексті модернізації системи освіти, змін в інформаційному суспільстві хотілося б, щоб авторка показала особливості застосування сучасних електронних засобів навчання, які є важливим складником освітнього процесу.

6. Робота значно виграла б, якби в додатках було подано фрагменти уроків, що ілюстрували б використання розробленої дисертанткою системи вправ і завдань, методів і прийомів навчання. Це увиразнило б прикладний аспект наукової праці.

7. На жаль, дисертація містить технічні огріхи та стилістичні неточності на сторінках 27, 40, 77, 98, 102, 311 та ін.

Як побажання висловлюємо дисертантці рекомендацію розробити методичний посібник для вчителів, у якому подати систему вправ, спрямованих на формування ключових компетентностей старшокласників.

Утім, висловлені зауваження та пропозиції не спростовують високого рівня роботи й істотно не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження. Вважаємо, що теоретично й практично зорієнтована праця Т.В. Рудюк стане поштовхом до подальшого студіювання багатьох актуалізованих проблем.

Загальний висновок

Дисертація Тетяни Вікторівни Рудюк «Теоретико-методичні засади формування ключових компетентностей учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики)» є самостійно виконаним і завершеним авторським науковим дослідженням, теоретичні та експериментальні результати якого сукупно розв'язують важливу педагогічну проблему, пов'язану з формуванням ключових компетентностей здобувачів освіти в процесі навчання української мови.

Актуальність теми, наукова новизна основних положень, висновків і пропозицій дисертаційної праці, теоретичне і практичне її значення, відповідність вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., є підставою для присудження Рудюк Тетяні Вікторівні наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка відділу навчання
української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України

О. М. Горошкіна

Горошкіної О. М.

Іш - Пшмбалоку